

Paul Beers

Over de gedichten van Ingeborg Bachmann

Paul Beers (1935) is zo'n vijftig jaar actief als literair vertaler. In deze periode kwam een omvangrijk vertaaloeuvre tot stand: hij vertaalde, uit het Frans en vooral uit het Duits, werk van onder meer Jean-Paul Sartre, Karl Jaspers, de familie Mann. Maar bovenal is hij bekend als oeuvre-vertaler: de oeuvres van Witold Gombrowicz, Ingeborg Bachmann en Robert Menasse. Daarnaast reviseerde hij werk van Nietzsche en redigeerde vertalingen van Sigmund Freud, Safranski's Schiller, Romantiek en de monumentale Goethe-biografie. In 2014 ontving hij de Letterenfonds Vertaalprijs. In het juryrapport wordt hij geroemd om zijn trouw: trouw aan zijn auteurs, trouw aan hun oeuvre, trouw aan de tekst en trouw aan het vak van vertaler. Vijftig jaar lang is hij onvermoeid strijdbaar gebleven, zich inzetten om de positie van de vertaler te verbeteren, tegenover de uitgevers en tegenover de recensenten die bij het bespreken van een vertaling de naam van de vertaler onvermeld laten. 'Over de gedichten' is een hoofdstuk uit Nerveuze gejaagdheid – Ingeborg Bachmann door de jaren heen (Koppernik), waarin Ingeborg Duser en hij de bespiegelingen bundelden die ze in de loop der jaren wijdden aan het werk van de jong overleden Oostenrijkse schrijfster (1926-1973).

Over de gedichten van Ingeborg Bachmann

Nadat in 1987 ook Bachmanns laatste publicatie, de verhalenbundel *Simultan* (1972) was vertaald, kwamen de gedichten aan de beurt. Die hadden haar al jong en tot haar ‘dertigste jaar’ in het Duitse taalgebied grote faam bezorgd, maar in vele ervan kon ik maar moeilijk doordringen. Dat maakte het tot een extra uitdaging mijn tanden erin te zetten, in de hoop dat ze zich gaandeweg ook voor mij zouden openen. Nu wilde het toeval dat mijn toch al Duits getinte woonplaats Austerlitz – een ‘dorpje in het groen’ tussen Zeist en Driebergen – ‘Ein Ort für Zufalle’ was, om met Bachmann te spreken. Niet alleen woonde er een straat verderop een goede kennis die zeer goed thuis was in het Frans, waardoor ze mij meer dan behulpzaam was bij het vertalen van de laatste roman van Marguerite Yourcenar – twee huizen! naast mij woonde de van oorsprong Duitse Isolde Quadflieg, die hetzelfde deed bij het vertalen van Bachmanns gedichten. Zij wist, met haar culturele achtergrond, welke verwijzingen er in een gedicht als ‘Früher Mittag’ schuilgingen, en zij kende het Duits natuurlijk veel ‘fijner’ dan ik. Zo kwamen in 1988 en 1989 de vertalingen van al Bachmanns gedichten tot stand. Ik vertaalde zo goed mogelijk telkens een paar gedichten, waarna we samen regel voor regel nagingen wat er beter of anders moest. In de boekuitgaven werd zij mede vermeld: ‘vertaald door P.B., tezamen met Isolde Quadflieg’.

In najaar 1988 verscheen dan onder de titel *Tijd in onderpand* de vertaling van al Bachmanns gedichten, van de jeugdgedichten tot en met de laatste, uitgezonderd de bundel *Aanroeping van de Grote Beer* die het jaar daarop volgde.

De Verantwoording aan het slot van de eerste bundel luidde als volgt:

‘In afwijking van wat bij poëzievertalingen gewoonte is geworden, is deze eerste uitgave van Ingeborg Bachmanns vertaalde gedichten geen tweetalige editie. Daar zijn twee redenen voor.

De eerste is dat de vertaler van mening is dat de Nederlandse tekst onvoldoende tot zijn recht komt als de lezer meteen al op de linker bladzijde regel voor regel kan en dus ook gaat vergelijken met het origineel. De kunst van het poëzielezen valt zo ten offer aan de kunde van het vergelijken. De vertaler weet natuurlijk als geen ander dat de oorspronkelijke gedichten superieur zijn aan zijn vertalingen. Daarbij streefde hij een zo groot mogelijke getrouwheid aan de oorspronkelijke tekst na, zolang dat verenigbaar was met de eis dat er ook in het Nederlands poëzie moest ontstaan. Daar waar de gedichten hem voor raadsels stelden, en dat was regelmatig het geval, probeerde hij het raadsel intact te laten en aan de Nederlandse lezer door te geven, maar desondanks zal hij regelmatig interpreterend te werk zijn gegaan. Ook maakte hij op enkele punten gebruik van de weinige, reeds bestaande Nederlandse vertalingen van losse gedichten.

Voornaamste streven was het zoveel mogelijk bewaren van het ritme, de “adem” die Bachmanns poëzie draagt. Grote verleiding daarbij is het wegwerken van overtollige lettergrepen door het plaatsen van apostrofs, een archaïserend middel dat meestal erger is dan de kwaal. Slechts een enkele keer (“Wij gaan, de harten in ’t

stof”; “Te grond’ gericht, kan ik rustig ontwaken”) werd voor deze verleiding bezweken. Een aantal gedichten is rijmend. Die werden ook rijmend vertaald, waardoor er noodgedwongen grotere vrijheden werden genomen. Overigens is geen taal in staat om zoveel rijmwoorden uit het Duits over te nemen als het Nederlands. Om zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst te blijven werd soms genoeg genomen met “half” rijm (“Stamm/schwamm” werd “stam/zwom”; “Stein/sein” werd “steen/zijn”).

De vertaler zal het zeker op prijs stellen als liefhebbers de moeite nemen om na lezing van deze vertaalde bundel hun bevindingen te toetsen aan de oorspronkelijke, gemakkelijk verkrijgbare Duitse, tekst. Maar hij hoopt dat deze bundel net als Bachmanns proza op eigen Nederlandse benen kan staan. Slechts weinigen zullen in staat zijn haar poëzie in de oorspronkelijke taal ten volle te genieten. In elk geval gold dat voor de vertaler zelf. Juist door de gedichten te vertalen hoopte hij deze vaak moeilijke poëzie voor zichzelf en anderen te ontsluiten.

Een andere reden om van deze bundel geen tweetalige editie te maken is de omvang ervan. In elk dichterslijk oeuvre onderscheiden zich na een aantal jaren een reeks gedichten die algemeen als hoogtepunten worden beschouwd en die vervolgens in elke bloemlezing weer figureren. Ook bij Ingeborg Bachmann heeft zich inmiddels zo’n “canon” gevormd. Zonder aan deze canon te willen tornen, stuitte het de vertaler tegen de borst om een “veilige” bloemlezing te maken van slechts de erkende hoogtepunten uit Bachmanns dichterslijke oeuvre. Er is nu gekozen voor een integrale vertaling van Bachmanns gedichten, waarbij deze uitgave zelfs alle gedichten omvat, uitgezonderd de omvangrijke bundel *Anrufung des Großen Bären* (1956) die voor een tweede uitgave bewaard blijft.

De vertaler stelt er prijs op zijn bijzondere dank uit te spreken aan Isolde Quadflieg, die als van oorsprong Duitse een jaar lang gedicht na gedicht met hem heeft doorgenomen, hem voor ernstige feilen heeft behoed en vele voortreffelijke suggesties heeft gedaan. Ook dankt hij Jeanne Groeneveld-van Kleef voor het nauwgezet controleren van de tekst.’

De Verantwoording een jaar later bij *De aanroeping van de Grote Beer* sloot hierbij aan, maar: ‘Wel dient gezegd dat het aantal rijmende gedichten in deze tweede bundel aanzienlijk groter is en dientengevolge het aantal van de noodzakelijk genomen vrijheden. Bij de grote cyclus “Van een land, een rivier en de meren”, meteen in het begin van de bundel, bleek het onmogelijk om zonder ontoelaatbare vervorming van de reeds zo duistere inhoud het rijm anders dan sporadisch te handhaven. Wel werd, zoals in de gehele bundel, het nog belangrijker metrum bewaard, hetgeen ook tot uiting komt in de bijna steeds volgehouden afwisseling tussen het vrouwelijk rijm van de eerste en derde regel, en het mannelijk rijm van de tweede en vierde regel van iedere strofe.’